

Proč chtějí za manžela Putina

S Peterem Pomerantsevem o ruské propagandě, jednom carovi a opravdu čistém městě

[Ondřej Kundra](#)

25. 7. 2015 | aktualizace 26. 7. 2015 12:30

Nic není pravda a všechno je možné. Tak pojmenoval britský televizní producent Peter Pomerantsev svou knihu o Putinově propagandě a ruských médiích, která v ní hraje hlavní roli. Utahování režimu a manipulaci reality sledoval na vlastní oči, v Rusku působil v letech 2001–2006 a dodnes se tam vrací. „Putinovo autoritářství tvoří dvacet procent násilí a osmdesát procent propagandy. Stačí mu zavřít pár lidí a přes média tu zprávu všem doručit,“ říká.

Vaši rodiče emigrovali ze Sovětského svazu v sedmdesátých letech a vy sám jste většinu života prožil v Británii. Proč jste se vlastně na začátku milénia do Ruska vydal?

Nedlouho před tím, než jsem zamířil do Moskvy, jsem dokončil Univerzitu v Edinburghu a zkoušel se prosadit jako televizní producent. Na Západě je obrovská konkurence, Rusko bylo kolem roku 2000 zemí nebývalých možností. Zábavní průmysl byl na vzestupu, byl tu neuvěřitelný hlad po nových formátech. A já chtěl dělat reality show a zábavné dokumenty.

Jaká byla moskevská atmosféra té doby?

Vrcholil právě ropný boom, ekonomika byla na vzestupu a město vyzařovalo atmosféru zlatého věku Anglie za královny Alžběty a ekonomické prosperity a kulturního vření New Yorku dvacátých let minulého století. Všude plno veselí, nevázanosti, úspěchu, bezstarostnosti, chaotičnosti i dekadence. Začal jsem pracovat převážně pro televizní stanici TNT – i ona šla nahoru. Rusko mělo nejrychleji rostoucí televizní trh v Evropě a tekly do něj obrovské částky. Což vytvářelo příležitosti pro lidi jako já. Nevadilo, že v Británii jsem nepatřil ke špičce ani nebyl v oboru desítky let. V Moskvě se na mě většina lidí díky britské zkušenosti dívala jako na západního experta a to mi otevíralo dveře. Mohli mi říkat Pjotr, ale pro ně jsem byl raději „Píííííííííí“.

Ale u moci už byl Vladimir Putin. Tehdy se ještě neprojevovalo jeho autoritářství, kterým postupně utáhl šrouby?

Názznaky, že režim může být nebezpečný, tu byly, ale působily spíš záhadně a neobvykle, nikdo se jimi příliš nezabýval. Ne jako nyní, kdy již Vladimir Putin naplno odkryl karty.

V čem přesně spočívala vaše práce?

Náš kanál byl převážně zábavní, hodně apolitický. Mým úkolem bylo pravidelně rozesmát a rozplakat sto dvacet milionů Rusů. A přesně o to jsem se snažil.

Přesto jste hodně pronikl do zákulisí ruských médií.

Televize má v tamní společnosti a hlavně mezi politiky úplně jiné postavení než v Evropě. Není to jen jakýsi kulturní fenomén. Od marxistických dob byly propaganda a kultura vždy chápány společně jako nástroje k proměně, k ovládnutí a kontrole společnosti. A kdo propagandu dělá, je mezi Rusy považován skoro za poloboha. Televize a další média byly v Rusku vždy vnímány jako klíč k udržení moci. Ostatně první věc, kterou Putin udělal, když se na přelomu milénia dostal do Kremlu, nebylo převzetí důležitých firem, energetiky a silových složek, ale právě médií. Cíleně zvyšoval vliv především v televizích, které mají největší dopad na společnost.

TNT nebyla politická stanice, ale přesto: nepřispívali jste k tomu, co popisujete?

Samozřejmě tu byla taková obava. Vzpomínám si, jaké dohady mezi námi panovaly ohledně toho, jak přistoupit k zobrazování žen. Přišel totiž nový trend oslavovat silné ženy a TNT se na něm nakonec podílela jednou ze svých největších show nazvanou *Vdaná s dětmi*. Byl to obrovský hit o energické, nebojácné a odvážné ženě, kterou ničí a trýzní její muž. Ruské ženy se v tom našly, bylo to vlastně poprvé po dlouhé době, kdy byly takhle vyzdvíženy do popředí. Takže zpětně viděno ano: byli jsme součástí širšího a dobře promyšleného systému, který postupně upevňoval Putinovu vládu.

Spasitel

Co je podstatou jeho systému?

Kreml vytvořil zcela nová pravidla fungování autoritářské společnosti. Pro nacisty byla důležitá ideologie, jež sloužila k indoktrinaci společnosti. Putin je v tomhle směru daleko ohebnější, netrvá na jedné ideologii, lidem naopak nabízí jakousi řízenou demokracii. Když si zapnete nějaký kanál, nebudete mít problém dříve či později narazit na pravicově argumentujícího člověka, který podporuje Kreml. A stejně tak na levicově smýšlejícího, který rovněž podporuje Kreml. Budou se mezi sebou klidně hádat, ale nakonec se shodnou na jediném – na Putinovi. Cílem je skrze zdání plurality a kontrastu vyzdvihnout Putina jako spasitele.

Kdo tohle všechno organizuje?

Dlouho to byl ředitel Putinovy administrativy Vladislav Surkov, který má aktuálně na starosti vztahy s Jižní Osetií, Abcházíí, Gruzíí a Ukrajinou. V jeho kanceláři se konaly každý pátek porady, kam chodili ředitelé televizních stanic, významní novináři, lidé s vlivem na společnost – a Surkov je ovládal jako čaroděj Oz. Na každého měl telefon, říkal jim, co vysílat, jak věci interpretovat tak, aby to bylo výhodné pro prezidenta. Vždy bylo stanoveno ústřední téma týdne, například chaos na Ukrajině, a to se pak zpracovávalo v různých podobách. Život se stal jednou velkou reality show. Můj kolega z ruské vládní televize Michail Leont'jev na jedné z porad řekl: „Všichni víme, že žádná skutečná politika není, celý svět ví, že se už žádné skutečné volby nekonají, přesto musíme v divácích stále vzbuzovat pocit, že se něco děje.“

Surkov se staral jen o média?

Jeho záběr byl širší, právě on se podílel na stvoření onoho modelu řízené demokracie. Aby vzbudil pocit svobodné politické soutěže, zakládal opoziční strany a podporoval jejich lídry. Kreml tak měl pokryto, že nebudou ohrožovat Putina, a zároveň tím manipuloval veřejnost, že prezident přece není žádný autoritář. Jindy zase vdechnul život občanským sdružením hájícím práva menšin, a proti nim vytvořil nacionální uskupení, která chtěla menšiny zašlapat do země. Podívejte se na prezidentské volby v roce 2012. Proti Putinovi kandidoval miliardář Michail Prochorov a hned se mluvilo o tom, že jde o soutěž. Jisté je, že k Prochorovově porážce Putinovi stačilo, když na něj nechal vytáhnout fotografie z jeho divokých večírků ve francouzském

Courchevelu – a on z politiky odešel.

Kdo je výkonnou hlavou propagandy nyní?

Po Surkovovi to převzal jiný technolog moci Vjačeslav Volodin a několik dalších lidí. Model řízení demokracie přejmenoval na „soutěž beze změn ve vládě“. Což není nic nového. Už v roce 2003 tehdejší předseda parlamentu Boris Gryzlov řekl, že „duma není místo pro debatu“. Kreml nyní vytvořil celé opoziční bloky, aby uspokojil hlad části společnosti po opozici, ale tu skutečnou vymazal.

Proč si lidé nechají takhle vymývat hlavu?

Nemluvil bych o vymývání, veřejnost na tu hru vědomě přistoupila. Oni rozumí tomu, co vidí; vědí, že jde o frašku. Cíl je dát lidem pocit politické plurality a současně zábavy. Ale zároveň jim vyslat jasný vzkaz, že vše je hra – a nemyslete si, že ji můžete změnit. Protože my, Kreml, kontrolujeme všechny výstupy. Ať jste na pravici, na levici nebo jste liberálové, všechny vás máme pod jednou střechou a všichni jste pod naší mocí. Putin neříká: „Věřte v tuhle stínovou demokracii,“ říká: „Tady vám dávám vaši demokracii.“ Umíme ji napodobit. Takže si v klidu sedněte před televizi, trochu vypusťte páru, dejte si pivo a bavte se. A hlavně se o nic nesnažte. To je zvláště odstrašující a paralyzující.

A jakou roli v té hře obrazů hraje sám Putin?

Díky médiím může v jednu a tu samou chvíli vystupovat vůči jakémukoli publiku v jakékoli roli. Jako starostlivý vládce, jako neústupný muž, válečník, smířlivec, byznysmen, otec rodiny... Vždy si ale dává záležet, aby jedno bylo jasné: že hlavou systému je on. Pravidelně zasedne do čela velkého stolu se všemi regionálními vládci Ruska. Začne je školit, dávat jim příkazy, vyptávat se. Vysílá to vždy televize a dává si hodně záležet, aby scéna působila jako z gangsterky. Každý chápe, kdo tu míchá a rozdává karty.

Pro nacisty byla důležitá ideologie, Putin je ohebnější, netrvá na jedné. Lidem nabízí jakousi řízenou demokracii.

Ovládání společnosti skrze média však není Putinův nápad.

To ne, ale dotáhl ho dál. Za rané vlády Borise Jelcina byl Putin v podstatě nikdo. Pak ale viděl, jak televize stvořila nové Rusko a pomohla Jelcinu udržet u moci. Mediální magnáti Boris Berezovskij a Vladimir Gusinskij, jejichž byznys souvisel s Jelcinovým úspěchem, vytvořili přes svá média zdání, že když v té době hodně nepopulární Jelcin nezvítězí, bude to katastrofa. Že se k moci opět dostanou komunisté a zemi rozvrátí. Řada zpráv byla tendenčních a zmanipulovaných v Jelcinův prospěch a on díky tomu vyhrál. Putin pochopil, že kdo drží média, ovládá vše. Klasické autoritářské režimy stojí většinou z osmdesáti procent na násilí a z dvaceti na propagandě. U Putinova autoritářství je to přesně naopak. Dvacet procent násilí, osmdesát propaganda. Stačí mu zavřít pár lidí a přes média tu zprávu všem doručit.

Peter Pomerantsev 2015 • Zdroj: *Milan Jaroš*

Náhoda? Neřekl bych!

Může se tedy prosadit někdo z opozice?

Je to složité. Vždy když se zjeví skutečně autentická figura nezávislá na Kremlu, první věc, kterou Putin a jeho lidé udělají, je jeho kompromitace v médiích. Ale opět chytře, když začnou tvrdit, on je vlastně jedním

z nás. Roli, kterou má, má proto, že jsme to tak rozhodli, tvrdí Kreml. S tím, že dotyčný vlastně není skutečný opozičník, takže mu nevěřte...

Nedávno byl zavražděn skutečný lídr opozice Boris Němcov. Vidíte nějakého jeho nástupce?

Část lidí v opozici je stále velmi optimistická a tvrdí, že Putinův systém je založený na lži a že se časem zhroutí. Tohle přesvědčení je důležité, jakkoli nyní nemají sílu prosadit změnu. Velmi silným opozičníkem je každopádně Alexej Navalnyj. Není píárovým projektem Putina, je to skutečný politik, který si stoupne před lidi, má autentické názory a chce vás o nich přesvědčit argumenty. Němcov byl figura, která spíše spojovala starou gardu liberálů s novými tvářemi.

A jak čtete jeho smrt?

Samozřejmě nemůžu říct, kdo to udělal. Nevěřím však verzi, která je prezentovaná – tedy že to udělali lidé kolem čečenského prezidenta Kadyrova, který je líčen jako vzpurný a na Putinovi nezávislý regionální vládce. V systému, kde Putin kontroluje v podstatě vše, si nedokážu představit, že by to tak bylo. Zvláště když k vraždě došlo spektakulárním způsobem přímo pod okny Kremlu. Verze s Kadyrovem může být součástí řízené propagandy. Ruská propaganda má řadu překvapivých a nečekaných tváří. V historii jsme věděli, že slouží k tomu, aby lidi donutila zabít druhé, nebo naopak pochodovat či agitovat v něčí prospěch. To už neplatí.

V čem tahle nová tvář spočívá?

Rozfoukávat různé konspirační teorie, což je cesta, jak zcela zabetonovat možnost jakékoli debaty. Nemluvím jen o politice a tajných službách. Ruská propaganda šíří konspirační teorie úplně o všem. Vše je možné a nic není pravda. V takovém prostředí nemůže fungovat kritické myšlení, vše je relativní. Řeknu vám příklad. Ultrakonzervativní novinář a moderátor Dmitrij Kiseljov ve svých pořadech neustále pracuje se zavádějícími nebo zcela nepravdivými ujištěními. Třeba že Švédové mají sexuální vzdělávací program, z čehož podle něj vyplývá, že pedofilové získali vedoucí roli a klíčová místa v Evropské unii. Dokola to opakuje, jeho oblíbená fráze v téhle souvislosti je: Náhoda? Neřekl bych! Jindy tvrdí, že Švédové ztratili v minulosti část svého území, a proto nyní chtějí přepadnout Rusko.

Kreml chce udržovat lidi v neustálé paranoii. Chtějí, aby lidé byli pasivní a zmatení.

Tomu přece lidé nemohou věřit...

Součástí propagandy je důraz na řeč a jazyk. Kreml tomu věnuje velkou pozornost a má výsledky. Opakovaně jsem se setkal s tím, že lidé zmíněné bizarní argumenty používají v běžné komunikaci. Třeba že NATO je příliš velké, a proto chce zničit Rusko. Nedá se proti tomu moc argumentovat, jde o zakořeněné představy. Propaganda takhle oživuje i dávno zasunutá traumata. Připomíná rozpad Sovětského svazu, úpadek Ruska v devadesátých letech, gulagy, Stalina. Ale nikoli tak jako v psychologii, kdy nějaké téma otevřete a mluvíte o něm, abyste mu porozuměl a odblokoval ho. Tady jde jen o to ony temné věci neustále nadhazovat, ale nedebatovat o nich. Jeden z největších kanálů NTV pracuje se strachem. Netlačí do lidí, že je čeká skvělá budoucnost, jako by to dělala klasická propaganda. Ale naopak: Všude jsou vrazi, gangsteři, všechno je hrozné, Ukrajina je plná fašistů, všichni po vás jdou.

Co to má v lidech vyvolat?

Pocit permanentního znepokojení: byli jsme poníženi, Stalin nás ranil, všichni nás zraňují, máme důvod se bát. To vede k hněvu vůči okolnímu světu, vnitřním nepřátelům, vůči sobě samým, a naopak k semknutí se za vůdcem. Snadněji si pak řeknete, my přece Kreml potřebujeme. Putin přijde a ochrání nás. On jediný nás ochrání. Často je v médiích líčen jako muž, který je jediný nad vším tím chaosem, cynismem a negativními věcmi. Je vykreslován jako novodobý car. Jedna populární píseň o něm zpívá jako o muži, kterého by chtěly všechny ženy. Putin nepije, Putin nekouří, toho bych chtěla mít doma, zpívá její autorka.

Nakolik je vše koordinované a řízené opravdu z jednoho centra?

Lidé jako Surkov nebo Volodin instinktivně vycházejí vstříc pocitům společnosti. Nemyslím si, že by vše bylo sekundu po sekundě plánované. Kreml chce každopádně udržovat lidi v neustálé paranoii. Nechtějí davy v ulicích, toho se bojí. Chtějí, aby lidé byli pasivní a zmatení.

Nakolik Putin věří tomu, co vytváří?

Díky němu je NATO vnímané jako nepřítel, Ukrajina jako zločinný stát a tak dále. Je proto celkem jedno, co si doopravdy myslí; důležité je, že vytvoření falešné reality umožnil. A každým svým krokem ji přetváří v realitu skutečnou. Víte, jak jde dnes rychle vydělat v Rusku peníze? Půjďte do sídla kontrarozvědky FSB nebo do Kremlu a řeknete, že máte program, který Rusko ochrání před sociálními sítěmi. Nebo že víte, jak ještě efektivněji než nyní šířit ruskou propagandu do Evropské unie. Nebo cokoli podobného. A peníze jsou vaše.

Co byste si přál

V souvislosti s ruskou válkou proti Ukrajině se v zemích Evropské unie včetně Česka objevila řada anonymních webů, které šíří ruskou propagandu. Debaty pod články západních médií jsou zaplaveny ruskými trolly. A v čím dál více zemích také vysílá proruská stanice Russia Today. Co se ví o jejím zázemí a expanzi?

Byla vytvořena, aby konkurovala globálním západním médiím BBC World Service, Deutsche Welle, CNN, Al-Džazíra. Když si ji pustíte, snadno budete mít pocit, že jste si naladili západní stanici. Znělkami, střihem zpráv, dynamikou, barvami... Z dvou tisíc zaměstnanců je dvě stě anglických rodilých mluvčích, vše ale koordinuje ruské ministerstvo zahraničí. Jeden bývalý zaměstnanec britské mutace to popsal těmito slovy: „Jsme tam, aby to znělo anglicky, a kontrolujeme gramatické chyby. Není to normální kanál, kde můžete prosadit své nápady a pohledy, klíčová obsahová rozhodnutí dělají ruští editoři.“

Jak to vypadá v praxi?

Během války v Gruzii, v roce 2008, neustále na zpravodajské liště a poté ve zprávách opakovali, že v Osetii došlo ke genocidě. A to v době, kdy pro to nebyly důkazy a nikdo to nepotvrdil. Tvrzení podporovalo mocenské zájmy Ruska, které chtělo Osetii od Gruzie odtrhnout. Zvěsti o genocidě mu k tomu dodávaly legitimitu. Takových příkladů je řada. Když Russia Today vysílá o ruských politicích, je k nim velmi vstřícná. Před časem zpovídalí prezidenta Putina a padaly otázky typu: „Pane prezidente, opozice je poměrně slabá, jakou opozici byste si přál?“

Hlavní náplní je tedy vychvalování Kremlu, nebo spíš oslabování Západu?

Vychvalování je menší část vysílání. Hlavní náplní jsou takzvané jiné zprávy, které jinde tolik nenajdete. Pravidelně vysílali o Nigelu Farageovi, který chce vyvést Británii z Evropské unie, svůj pořad tu měl Julian Assange. Hodně prostoru zabírají konspirační teorie k 11. září nebo reportáže o hnutí Occupy. Stanice ale získala i práva na show veterána americké žurnalistiky Larryho Kinga. To jí dává punc normality a jejich pohledu na svět naopak větší důvěryhodnost. Jeden z šéfů stanice Alexander Nikolov to shrnul slovy, že mise Russia Today je prezentovat ruský pohled ve světě. Tedy neusilovat o kritickou novinářinu, ale opět šířit hlavně propagandu.

Evropská unie se rozhodla, že chce ruské propagandě čelit. Konkrétní návrhy řešení má v dalších měsících představit unijní ministryně zahraničí Federica Mogheriniová. Jste s ní v kontaktu?

S ní přímo ne, ale s lidmi, kteří pro ni pracují. Faktem je, že Unie by měla reagovat pružněji, což se zatím moc neděje. Všechno trvá moc dlouho.

Jak proti ruské propagandě nejefektivněji bojovat? Část lidí navrhuje opět propagandu...

Evropská unie stojí na jiných hodnotách než Rusko. Patří k nim svoboda slova a vyjadřování, ne uzurpování si jediné pravdy. Tohle cesta není. Jednou z možností je podporovat alternativní ruská média a novináře. Aby v Rusku znělo více jiných než prokremelských hlasů. Ne však vytvořit jeden velký kanál, spíše více menších, které se budou dostávat k různým typům publika. Západní média by se rovněž měla pokusit o větší expanzi, mluvím o BBC nebo Reuters.

Co se týká situace uvnitř Evropské unie, tématem propagandy by se měly zabývat například tajné služby. Měly by rozkrývat často anonymní provozovatele propagandistických médií, zda nejsou v rozporu se zákonem, jestli za nimi nestojí oligarchové s kriminální minulostí. A v západních médiích by měli pracovat speciální editoři, kteří by střežili, aby se do nich nedostaly dezinformace.

Do Ruska se opakovaně vracíte. Jak byste popsal nynější atmosféru Moskvy?

Pořád je to velmi chaotické a bláznivé město. Po protestech opozice, kdy proti Putinovi vyšlo do ulic nejvíc lidí za dobu jeho vlády, se ale jedna věc změnila. Moskva má nového starostu a ten se snaží dostat město na evropské standardy – tedy v rámci ruských možností. Vznikl tu nový trh a nový park v centru. Je tam hřiště na plážový volejbal, kolem trendy podniky a biokavárny, v podstatě ráj pro hipstery. Podívali se na protesty a položili si otázku, co lidé chtějí. Evropsky spořádané město? Tak jim ho dáme. Vše je teď opravdu čisté – a opravdu fašistické.

[Propaganda Putin Rusko](#)

[Další články z týdeníku Respekt 31/2015](#)

Předchozí:

[Pravda a cit](#)

Jiří Sobota
25. 7. 2015